

GELENEKSEL TÜRK OYALARININ GÜNÜMÜZ MODA ALGISINDAKİ ÇAĞDAŞ YORUMU

Dilber YILDIZ*

Öz

Asırlardır birçok uygarlığa ev sahipliği yapan Anadolu, el sanatlarında birçok çeşitliliğe ulaşmıştır. Toplumun, yaşayış biçimi, inançları, ekonomik ve kültürel yapıları el sanatlarına yansımış ve halk kültürü ile bütünleşmiş ve ögesi olmuştur. Halk kültürünün yaşatılmasına ve tanıtılmasına katkı sağlayan el sanatları ürünlerinden el emeği göz nuru oyaların giysi süslemede kullanımı ele alınacaktır.

Moda endüstrisi değişimlerin sıklıkla yaşandığı alanlardan birdir. Bu durum yeni estetik ve görsel arayışlara olan gereksinimi artırmaktadır. Geleneksel estetik anlayışının modaya yansımalarında hem anlamsal hem görsel açıdan farklılık yaratılmaktadır. Giysilerimizde kullanılan oylar Türk sanatının gelişimi açısından önemli belgelerdir. Bu açıdan, bunları korumak ve gelişmelerini sağlamak gelenekli kültürümüzün yok olmasını engelleyecektir. Geleneksel Türk giyim-kuşam kültürü içinde, gelenek ve göreneklerinin nesilden nesile aktarılmasında oyların önemli yeri bulunmaktadır. Anadolu'da çeyiz geleneğimizin en önemli parçalarından olan oylar, Türk kadınının duygu ve düşüncelerini, ince zevkini yansıtmaya yönüyle süsleme sanatlarımız içerisinde önemlidir. İnsanlarda farklılık arayışının artması giysi süsleme tekniklerinin çeşitlenmesini sağlamıştır. Giysi süsleme ile görüntü şekillenmekte hareket ve üç boyut kazandırılmaktadır. Yüzyıllardır oylar kadın kıyafetlerinde kullanılmıştır. Araştırmanın kapsamını özgün niteliklere sahip çeşitli oyların süsleyici unsur olarak giysi tasarımında kullanılması oluşturmaktadır. Türk kadınının giyim-kuşamına ayrı bir güzellik katan oyların günümüz moda eğilimleri ışığında giysilerin süslenmesinde kullanılması, bu çalışmanın ana amacıdır. Oya örücülerin azalması, yeni neslin ilgilenmemesi nedeni ile oylar unutulmaya yüz tutmaktadır. Kültürel mirasımız olan oyların yaşatılmasını desteklemek ve Türk ve Anadolu kültürünün parçası olan oyları giysi tasarımlarında buluşturmak, özgün modeller ortaya koymak açısından önemlidir. Giysi tasarımında uygulanan süsleme tekniklerinden oylar, giysilerin estetik görünümüne katkı sağlamaktadır. Çağdaş tasarımlarda el emeğine dayanan oyların kullanımı giysilerin diğer tasarımlardan ayırmaktadır.

Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Belirlenen amaç ve yöntem doğrultusunda çalışma kapsamında, süsleme detaylarının ön planda olduğu on adet giysi tasarımı yapılmıştır. Tasarımlarda farklı kumaşlardan üretilen giysilerin süslenmesinde, rengarenk farklı yörelerde yapılan çeşitli oylar kullanılmıştır. Giysilerde oyalardan oluşan desenlerin ayrıntılı görsellerine, oya isimlerine, hangi yörede yapıldığına araştırmada yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: El sanatları, oya, süsleme, giysi tasarımı, gelenek.

* Dr. Öğr. Üyesi Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Tekstil, Giyim, Ayakkabı ve Deri Bölümü, dyildiz@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2211-061X

THE CONTEMPORARY INTERPRETATION OF TRADITIONAL TURKISH LACES IN TODAY'S FASHION PERCEPTION

Abstract

Anatolia, which has hosted many civilizations for centuries, has reached diversity in handicrafts. The lifestyle, beliefs, economic and cultural structures of the society were reflected in the handicrafts and integrated with the folk culture and became an element of it. The use of handmade lace, one of the handicraft products that contribute to the survival and promotion of folk culture, in clothing decoration will be discussed.

The fashion industry is one of the areas where changes occur frequently. This situation increases the need for new aesthetic and visual searches. A difference is created both semantically and visually in the reflection of the traditional aesthetic approach to fashion. The lace used in our clothes are important documents for the development of Turkish art. In this respect, protecting them and ensuring their development will prevent the extinction of our traditional culture. In traditional Turkish clothing culture, lace has an important place in transferring traditions and customs from generation to generation. Lace which is one of the most important parts of our dowry tradition in Anatolia, is important among our decorative arts as it reflects the feelings, thoughts and fine taste of Turkish women. The increase in people's search for differences has led to the diversification of clothing decoration techniques. With clothing decoration, the image is shaped and movement and three dimensions are added. Lace has been used in women's clothing for centuries. The scope of the research consists of the use of various lace laces with unique qualities as decorative elements in clothing design. The main purpose of this study is to use lace, which adds a special beauty to Turkish women's clothing, to decorate clothes in the light of today's fashion trends. Lace is on the verge of being forgotten due to the decrease in lace knitters and the lack of interest of the new generation. It is important to support the survival of lace, which is our cultural heritage, and to bring lace, which is a part of Turkish and Anatolian culture, together in clothing designs, in terms of creating original models. Lace, one of the decoration techniques applied in clothing design, contributes to the aesthetic appearance of clothes. The use of handmade lace in contemporary designs distinguishes clothes from other designs.

In the study, descriptive scanning method, one of the qualitative research methods, was used. In line with the determined purpose and method, ten garment designs were made within the scope of the study, in which ornamental details were at the forefront. Various colorful laces made in different regions were used to decorate the clothes produced from different fabrics in the designs. Detailed images of lace patterns on clothes, lace names, and the region where they were made are included in the research.

Keywords: Handicrafts, lace, ornament, clothing design, tradition

Giriş

Sanat “İnsanoğlunun yarattığı yapıtlarda güzellik ülküsünün ifadesidir” (Sözen ve Tanyeli, 1996: 201). Sanat insanlık tarihinin her döneminde vücut bulmuştur. “Türk el sanatlarının; geleneğe bağlı bir özellik taşıması, milli sanat zevkini temsil etmesi, yaratıcılığını geliştirmesi, ailede sanat kültürünü sağlaması, ruhsal yaşamı yansıtmaya, yöresel karakter taşıması ve aileye gelir temin etmesi gibi birçok yönü vardır” (Özbel, 1945: 4). Türk kadınına özgü bir yaratı olan oylar, Anadolu halkbiliminde önemli bir yer tutmaktadır. Türk el sanatlarının özgün bir parçasıdır. Batının dantellerinden, teknik, malzeme ve motif özellikleri bakımından farklı olan oylar Anadolu’da yörelere göre değişkenlik göstermektedir (Özdemir ve Çeler, 2022: 3635).

Bu araştırmada problem durumu oya örücülerin azalması, yeni neslin ilgilenmemesi nedeni ile oyların unutulmaya yüz tutmasıdır. Ulusal kültürümüzün özünü oluşturan el sanatları aynı zamanda çağdaş kültürümüzü de besleyen katkıda bulunan önemli bir unsurdur. El sanatları bir milletin kültürünü yansıtmakta, gelenek ve göreneklerin nesilden nesile aktarılmasında önemli rol oynamaktadır. Anadolu, sahip olduğu el sanatlarındaki çeşitlilik ile birçok el sanatını dünyaya tanıtmaktadır. Türk kadının zevkini, duygularını ve estetiğini yansıtmaktadır. El sanatlarının en zarif örneklerinden biride oylardır. Günümüzde oylar, geleneksel tekniklerle üretilse de el sanatlarına gönül verenler tarafından biçim, malzeme ve kullanım açısından geliştirilmekte ve zenginleştirilmektedir. Yapılan bu çalışmaların yeni nesle özendirici olması amaçlanmaktadır.

Türk el sanatlarında örgü çeşitliliği ince ve kalın örgülerden oluşmaktadır. Örgüler mekik, şiş, iğne, tığ, firkete vb. araçlar veya araçsız olarak ipek, pamuklu ve yünlü iplikler kullanılarak yapılmaktadır (Barışta, 1998: 18). Oylar süsleme ihtiyacından doğmuş, çok zengin çeşitliliği ile yıllardır yemeni kenarlarında, giysilerde, ev eşyalarında kullanılmaktadır. Oylar işlevsel özelliklerinin dışında Anadolu halkı arasında taşıdığı anlamlarla bazı mesajlar iletmektedir. Geleneksel kültürümüzün sözsüz anlatım aracı olmuşlardır. Anadolu’nun her bölgesinde yapılmakta olup kullanılan iplikler, motifler bakımında farklılık gösterebilmektedir.

Giysi süsleme sürecinde, geleneksel oyların kullanılması ile farklı tasarımlar oluşturulmuştur. Ürün tasarımında kültürel unsurların kullanımı benzersiz ve özgün ürün özellikleri oluşturarak katma değeri yüksek ürünlerin oluşmasını sağlayabilmektedir. Ayrıca sürdürülebilirlik ve kültürel mirasın korunması açısından kültürel unsurları giysi tasarımında, süslemede kullanmak, farklı bakış açıları geliştirebileceği vurgulanarak, gelecek nesillere taşımak ve yaşatmak açısından bu çalışma önemlidir.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, giysi tasarımında kullanılan oylar hakkında bilgi vermek süslemede oya kullanımı ile farklı giysi tasarımları oluşturmak amaçlanmıştır. Çalışma, giysi tasarımı alanında özgün ve el işçiliğine dayalı giysi tasarlamak amacıyla yapılmıştır. Birçok farklı medeniyet ve kültürün beşiği olan Anadolu’da üretilen oyları giysilerle birleştirmek tasarım estetiği açısından önemlidir. Bu çalışmanın hedefi Türkiye’nin el sanatlarındaki oya zenginliğini giysilerde değerlendirmek, toplumların sanatsal değerlerini giysilerde güncel tutmak, oya örücülüğüne karşı ilginin kaybolmasını önlemek, kültürel mirasımız olan oyların geleceğe aktarımını sağlamak amaçlanmıştır. Ayrıca tasarım ve ürün geliştirme sürecinde geleneksel el sanatlarımızdan oyların düşünülmesi farkındalık yaratmak ve kültürel unsurların kullanıldığı giysi koleksiyonu oluşturmak araştırmanın amacıdır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu amaç doğrultusunda çalışmada, ilk bölümde nitel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama yöntemi kullanılarak, oyanın tanımı, tarihçesi, süsleme tanımı, tarihçesi, Türk oyları hakkında genel bilgi verilmiş ve geleneksel Türk oylarında kültürel mirasın korunması araştırılmıştır. Giysi tasarımı alanında sürdürülebilirliğe katkı sağlamak amacı ile el işçiliğine dayanan el emeği göz nuru çeşitli yörelere ait oylar araştırmanın konusu olarak ele alınmıştır. Giysi tasarımında kullanılan oylar araştırmanın evrenidir. Araştırmanın sınırlılığı, belirlenen yöreler ve iğne, tığ, firkete, mekik ve boncuk oylarının sadece giysi

süslemeye vurgulanmasıdır. Oyalar; Tekirdağ, Afyon, Kırklareli, Ankara, Adana, İzmir illerinde yapılan oyalar. Giysi tasarımlarında farklı kumaş türleri ve çeşitli oyalar kullanılmıştır. Oyaların vurgulandığı abiye tasarımlar yapılmıştır. Oyaların bazıları, araştırmacının Trakyalı olması ve buralardaki oyalara incelemesi sebebiyle, Tekirdağ, Kırklareli İli oyalarıdır. Aynı zamanda Türk Oyaları Kataloğu, Cilt I-II de bulunan bazı yörelere ait oyalarından esinlenerek oyalar yapılmıştır. Bu yörelerin tercih edilmesi oyaların incelikleri ve görsel özellikleri sebebiyledir. Araştırmanın örneklemini, oyaların vurgulandığı on adet giysi modeli oluşturmaktadır. Bu çalışmada, geleneksel değerler korunarak nesiller arası aktarımı desteklenecektir.

1. Oyanın Tanımı ve Tarihçesi

Oya, ipliklerin birbirine geçmesiyle oluşturulmaktadır. Materyal yardımıyla yapılabildiği gibi tezgâhta da yapılabilmektedir (Arseven, 1966: 1580). İplikle, tığ veya şiş yardımıyla örülerek dantel oya yapılması işlemidir (Sözen ve Tanyeli, 1996: 181).

Oyalar, bir tür danteldir. Türkiye'ye aittir. Dantel iki boyutlu oya ise üç boyutlu formda örülmektedir. Kenar süsü olarak kumaşlara işlenmektedir (Sözen ve Tanyeli, 1996: 180). Oyalar, çeşitli türde ipliklerle birçok araç kullanılarak firkete, iğne, tığ, mekik gibi araçlarla el yardımıyla ilmeklerin birbiri üzerine tutturulmasından meydana gelmiş ince örgülerdir (Ortaç, 1997: 174).

Oyalar temelde bezeme unsurudur. Elbise, mendil ve başörtüsünü bezemede kullanılmaktadır. Oya sözcüğü bediz, bezek veya bezemek gibi ifadelerle süslenme ile ilgisi olduğuna değinilmektedir (Ögel, 1985). Oyalar kuşaktan kuşağa büyük bir istek ve coşkuyla yapılagelen her genç kız ve kadının sandığında özenle sakladığı el sanatlarımızdan biridir. Nişan düğün bohçalarında, yazma kenarlarındaki oyalarda Anadolu kadının kıvrak zekasını ince zevkini, engin his ve düşüncesini, sonsuz sabır ve özveriyle yapıldığını görebilirsiniz.

Örücülük sanatının başlangıcı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. İnsanoğlunun var olduğundan bu yana örtünme ihtiyacı hissetmesi ve gereksinimleri giderirken beğenilerini ve yaratıcılığı ile birleştirerek gelişme gösterdiği düşünülmektedir (Gümüş, 2018: 356). Fransız Akademi Lügatına 1594 yılında dantel olarak girmiş ve Batı dillerinde de bu isimle bilinmektedir. Ege masallarında, Avrupa'da örgülerin ortaya çıkışı ve kökeni ile ilgili bazı örgü adlarının geçtiği saptanmıştır (Türk Oyaları Kataloğu, 1998: 7).

Hun giyiminden örneklerin 2. Pazırık kurganından çıkan kadın elbiselerinin süslü kolları, yün çorapların koç yeri, koç boynuzu nakışları ile süslenmiş keçe çoraplar ve kadın botu eserlerinden, oyanın köklü bir geçmişe sahip olduğu anlaşılmaktadır (Diyarbakirli, 1972: 7) Türklerde, Orta Asya'dan başlayan örme sanatı, gittikleri coğrafyalarda yayılmış, Malazgirt savaşı sonrası Anadolu'da bu sanat başlamıştır (Brkli ve Tepe, 2018: 32-42). Asırlar boyu Anadolu'da birçok uygarlık yaşamış ve bu uygarlıklar Anadolu'nun zengin bir kültür oluşturmuşlardır. Bu kültür içerisinde yer alan, geleneksel el sanatlarından olan oya Anadolu'nun çeşitli yerlerinde karşımıza çıkmaktadır (Gümüş ve Uray, 2018: 356).

Frigler, Anadolu'da yaşamış en uygar uluslardan biridir. Giyim kuşam konusunda bıraktıkları miras önemlidir. Oya örücülüğünü Frigler bulmuşlardır (Türkoğlu, 2008: 23). İ.Ö 2000 yıllarının öncesine ait olduğu, 1905 Mentiz kıyılarında bulunmuş örnekler bu sanatın iğne ile yapılanlarını 12. yüzyılda Anadolu'dan Yunanistan'a oradan da İtalya yolu ile Avrupa'ya geçtiğini göstermektedir (Onuk, 1981: 7).

Osmanlı İmparatorluğu'nda, el sanatları çok gelişmiş atölyeler kurulmuştur. Loncalarda geleneksel sanatlara önem verilmiştir. Oya sanatı da bu sanatlar içerisinde yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda oyalara çok önem verilmiştir. Cumhuriyet döneminde gerekli ilgiyi görmemiş, oyalar günümüze kadar geleneksel yollarla gelmiştir (Gümüş ve Uray, 2018: 357).

Cumhuriyet dönemi ile birlikte diğer sanatlarda olduğu gibi oya sanatında da gerileme olmuştur. Oya, halkın sanatı olup bu günlere ulaşmıştır. Günümüzde, çeyizlik eşya yapımında ve yazma kenarlarının süslenmesinde kullanıldığı gibi farklı amaçlar doğrultusunda kullanılarak kullanım alanı genişlemiştir (Berkli ve Tepe, 2018: 33).

2. Süsleme ve Süslemenin Tarihçesi

Süsleme ise bir yüzeyi estetik açıdan etkileyici kılmak amacıyla yapılan her türlü çalışmadır (Sözen ve Tanyeli, 1996: 223). Süsleme, bir objeyi kullanılış amacına göre güzel göstermek için çeşitli aksesuar ve tekniklerle yapılan estetik çalışmaların tümüdür (Koç, 1999: 397). Bir nesnenin kullanış amacı yanında daha güzel göstermek için yapılan estetik çalışmaların adıdır (Eronç, 1984: 9).

Süsleme arzusu insanın yaratılmasıyla başlamaktadır. Süslenmek ve süslemek isteği ile her dönemde yenilik yapmış giyimlerini, kullandıkları eşyaları süslemiştir Bu süslemeleri sanat haline getirmişlerdir. Süsleme sanatı, insanların doğada gördüğünü taklit etmesi doğmuş, zamanla gelişmiş toplumların refah ve teknik düzeyine göre gelişmiştir

Çok eski tarihlere dayanan süsleme sanatı, M.Ö. 2500 yıllarında Sümer kadın giysileri işlemeli, saçaklı olduğunu bizlere göstermektedir.M.Ö. 100-612 yıllarında Asur kadın elbiseleri işleme tespit edilmiştir. Hitit uygarlığında M.Ö.2000 kadın elbiseleri altın, gümüş simle bezemeler yapıldığını anlatan belgeler saptanmıştır. (Berker, 1981: 3).

Mısır kopt sanatında 1.yüzyıl Hıristiyan sembollerinin tuniklerin üzerine işlendiği görülmektedir (Eronç, 1984: 3). Moğalistan'ın Altay Dağları üzerinde yapılmış kazılarda yün tunikler, Karadeniz çevresinde İskitler'in yaptığı applike ile süslenmiş ceketler dantel süslü kadın elbiseleri gün ışına çıkmıştır (Encyclopedia Britanica, 310).

Orta Asya'da yaşayan Uygurlar 8. ve 9. Yüzyıl günümüze pek çok etnografik eser bırakmışlardır. Uygur soylularının elbiselerinde zengin işlemler görülmektedir (Berker, 1981: 3). Bu örnekler, süsleme tarihinin çok eskiye dayandığını ispatlamaktadır. 15-16. yüzyıl süsleme sanatının en parlak dönemidir.

Selçuklular süslemeye çok önem vermişlerdir. Selçukluların geliştirdiği ipekçilik Osmanlılar zamanında en parlak dönemini yaşamıştır.Osmanlı döneminde imparatorluk sanatı biçimine dönüşen Türk İşleme Sanatı geniş boyutlara ulaşmıştır. İstanbul Topkapı Müzesi, Ankara Etnografya Müzesi ve birçok müzeler Türk giyiminin işlemlerle nasıl süslendiğine tanıklık etmektedir (Eronç, 1984: 3-4).

3. Oyalar ve Çeşitleri

El sanatları, insanoğlu var olduğundan bu yana devam etmektedir. El sanatları toplumların beğenilerini, kültürel özelliklerini ve duygularını yansıtmaktadır. Bir milletin kültürünü temsil etmekte ve tanıtmaktadır. El sanatlarımızın en zarif örneklerinden oyalar ince dantel olarak tanımlanmaktadır. Oyalar süslemek ihtiyacı ile yapılan el sanatlarının bir çeşididir. Türk danteli olarak da adlandırılmaktadır. Oyalar bölgeden bölgeye değişmekte, örücünün zevkine göre biçimlenmekte ve özgün isimler almaktadır.

Oya, iğne, mekik, tığ, firkete gibi aletlerle, ipek, pamuk, sentetik ipliklerle, pul, boncuk vb yardımcı malzemelerle yapılan el sanatıdır (Türk Oyaları Kataloğu, 2001: 7). Oyalar bordür ve motif olarak tasarlanmaktadır. Kullanılan araca ve tekniğe göre farklı isimler verilmektedir. Mekik, firkete, iğne, tığ, koza, yün, mum, dokuma ve boncuk oyaları vb.

İğne Oyası:Dünya literatürüne Türk danteli olarak girmiştir. Küçük iğnelerle düğümlenerek yapılmaktadır. İplikle iğne üzerine ilmek atıp,ilmik içinden iğne ile ipliği çekerek oluşturulan iğne oyalarının kare ve üçgen olan iki ilmek türü vardır.

Tığ Oyaları: Zincir çekilerek tığ ile örülmektedir. İlmek iplikle oluşturulmakta tığa sarılan iplik ilmeğin arasından geçirilmektedir. Zincir denilen ilmek sıraları meydana gelmektedir. Zincirler üst üste örülerek motifler oluşmaktadır.

Mekik Oyaları: Mekikteki iplikler halkalanarak işlenmektedir. İstenen motifin şekli oluşturulmaktadır.

Firkete Oyaları: İplikler firketenin iki sapına geçirilerek orta kısmına tığ ile bağlanarak oluşturulmaktadır. Örgü, firketenin enine meydana gelmektedir. Kenarlarına boncuk, pul ve tırtıl geçirilmektedir. Dikilecek kısmına zincir çekilmektedir.

Koza Oyaları: Koza parçaları ve ipekle yapılmaktadır. Motifler kozalarla işlenmekte, tığ veya iğne ile örülmüş bölümlere geçirilmektedir.

Yün Oyaları: İğne yada tığ ile oyanın bir kısmı işlenmektedir. Yünden yapılan motifler bu kısma dikilmektedir.

Mum Oyaları: Motifler renkli mumlarla hazırlanmaktadır. İğne ve tığ ile örülmüş kısımlara eklenmektedir.

Boncuk Oyaları: Birçok türde boncukların, oyalanın tığ ve iğne ile yapılan uç kısımlarına geçirilmesiyle oluşturulmaktadır. İpek ,pamuk ve sentetik ipliklerden yapılmaktadır.

Dokuma Oyaları: Atkı ve çözüğü bulunmaktadır. Diğer oyalardan farklıdır. İnce şerit şeklinde oyalardır. En az üç renk iplikle yapılmaktadır.

Oyalar; geçmişte ipek iplikle örülürken günümüzde sentetik iplikler kullanılmaktadır. Dik durması için at kılı kullanılırken günümüzde misina kullanılmaktadır. Geleneksel üretim yöntemlerinden uzaklaşmıştır. Oyalar,yemeni kenarlarında, ev tekstilinde (salon takımları, havlu, bohça, seccade çarşaf takımları) giysilerde çanta ve fularlarda dekoratif şekilde kullanıldığı gibi broş ve kolye olarak da tasarlanmaktadır. Süsleme unsuru olarak değerlendirilen oyalarda tasarım ürünlerine dönüştüklerinde kolye, küpe, şal, şapka, broş, yüzük, gözlük askısı gibi bu durum kaybolan oyalara olan ilginin genç nesiller tarafından merakını uyandırmaktadır.

4.Kültürel Miras Olarak Oyalar

Kültürel miras; toplumların sahip olduğu, nesilden nesile aktararak gelen, her türden eserler ile değerler olağanüstü zenginlikler olarak görülmekte, sürdürülebilirliği için söz konusu mirasların korunması ve sahip çıkılması gerektiği düşünülmektedir (Özgürel, 2018: 4895).

UNESCO tarafından yapılan çalışmalarda ülkelere yönelik somut olmayan kültürel miras listeleri belirlenmektedir. Dünya kültürlerini oluşturan değerlerin unutulması ve yok olması önlenmeye çalışılmaktadır. UNESCO'nun Eylül-Ekim 2003 döneminde toplanan 32. Genel Konferansı sırasında, Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) Korunması Sözleşmesi, onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, somut olmayan kültürel mirasın korunmasını, sürdürülebilmesini ve yaşanabilirliğini güvence altına alma üzerine toplanmıştır. Bu sözleşme kapsamında yer alan koruma altına alınması gereken kültürel miras alanlarından biri de “el sanatları geleneği” dir. El sanatları, insanoğlunun yaşadığı coğrafyada gereksinimlere göre yöre değişmiştir. Bölgelere göre değişen sosyal yaşamlara göre gelişmiştir. El sanatları nesilden nesile aktarılmaktadır.Bu mirasın korunması ve sürdürülebilirliği önemlidir. Kültürel mirasımızın devamlılığının sağlanması için araştırmalara konu edinilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Kültürümüzle, kimliğimizle, tarihimizle ilgili somut ve soyut değerler kültürel mirasımızdır. Koruma kavramı, kültürel mirasın anlaşılmasındaki, tarihinin ve anlamının bilinmesi, malzemelerinin korunmasının sağlanması, gerektiği gibi muhafaza edilmesi, restore edilmesi ve geliştirilmesi ile ilgili olan tüm çabalardır (Kuşçuoğlu ve Taş, 2017: 60-62). Dünyada 30 yıl içinde kökeni Avrupa'da başlamış olan “Yavaş moda hareketi” ile geleneksel üretim yöntemlerinin kaybolması önlenmek amacıyla, yerel kaynaklara, bilgiye ve iş gücüne dönmenin gerekliliğini vurgulamaktadır. Böylece yerel halka istihdam fırsatı yaratılmakta bu hareketi benimseyen gelişmiş ülkelerde el sanatları marka kimliğine kavuşmaktadır.

5. Bulgular

İnsanın, doğal olaylardan korunma ihtiyacı, örtünme içgüdüğü, birçok aşamadan geçerek bugüne gelen giyim kuşam kültürünü Anadolu'nun köklü tarihinde aramak gerekmektedir (Gürsoy, 2004: 14). Giyim kuşam kültürü el sanatlarından etkilenmiş özellikle oya, dantel, işlemler giysilerde yer bulmuştur. Bölgelere, sosyal yaşamlara göre değişen el sanatları geleneği kendine göre biçimler ve kültürel gelişimler göstermiştir. El işçiliği ön planda olan, yöresel kültüre ait unsurların,yaratıcı değeri yüksek özgün tasarımlarda kullanımı, günümüz endüstrileşmiş toplumlarında sıklıkla karşılaşılmaktadır. Bir objeyi

güzelleştirmek ve daha zengin göstermek amacıyla yapılan süsleme ilkçağlardan günümüze çeşitlenerek gelmiştir. Yerel sanat ve zanaat uygulama örnekleri, gün geçtikçe önemini artırmakta ve değer kazanmaktadır. İngiltere, Japonya, Hindistan, Afrika gibi ülkelerde gelenekli sanatlara önem verilmekte sürdürülebilirliğinin sağlanması için çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

Günümüz tasarımlarında özgünlük aranan nitelikler arasındadır. Tasarımcının yaratıcılığı, bilinenleri farklılaştırmak, geliştirebilmek aynı zamanda eski ve yeninin bir arada harmanlandığı özgün tasarımlar sunmaktır. Köklü bir geçmişimizin ürünü ve farklı birçok çeşide sahip olan oylar kültür varlığımızın en değerli belgeleridir. El sanatlarındaki yeri tartışılmaz olan oya sanatının korunması, yaşatılması ve öz değerlerini yitirmeden gelecek kuşaklara aktarılması için modern yaşam içinde giysi çeşitliliğinde kullanılabilir özellik kazandırılması gerekmektedir.

Giysi tasarımında oyların kullanımı moda tasarımcılarına, yaratıcılığını artıracığı gibi, farklı bakış açısı sağlayarak tasarımlarına özgünlük kazandırmakta, moda sektöründeki rekabet ortamında yer alabilmeyi sağlamaktadır. Giysi tasarımlarında kullanılan süsleme teknikleri giysinin tercih edilirligini arttırdığı için önem taşımaktadır. Bu çalışmada, oyların özellikle vurgulandığı tasarımlara katkı sağladığı görülmüş, giysilerin görsel değerlerinin arttırdığı belirtilmiştir.

Tasarım, insanların çevresi ile uyumlu, yaratıcılığı içeren, işlevsel yönü olan bir ürüne farklı şekilde görünüm ve işlev kazandırmaktır (Önlü, 2013: 9). Bu nedenle giysi tasarımcısı tasarımlarının görsel özelliklerinin yanı sıra işlevsel özelliklerini de düşünmek zorundadır.

Kültürel unsurların sağladığı görsellik ve estetik aynı zamanda tasarımın değerini de artırmaktadır. Süsleme tekniklerinden oyların, giysi tasarımında uygulanması estetik görünümü artırmıştır. Ürünlerin diğer tasarımlardan farklılaşmasını sağlamıştır. El emeğine dayanan uygulamalar ile çağdaş tasarımlar yapılmıştır. Tasarımlarda oya sanatı süsleme amaçlı uygulanmıştır. Oyların vurgulandığı abiye tasarımları yapılmıştır.

5.1. Günümüz Moda Algısındaki Oyaların Vurgulandığı Özgün Giysi Tasarımları

Oyanın Adı : Gelincik Oyası

Tekniği ve Yöresi: İğne ve Tığ Oyası, Tekirdağ

Malzeme : Yeşil ve tonları, kırmızı ve beyaz sentetik iplik, siyah boncuk

Tasarım 1'de yelek giysisine, iğne ve tığ oyası ile kompozisyon oluşturulmuştur (Şekil 1).

Şekil 1. Tasarım 1 İğne ve Tığ Oyaları ile Süslenmiş Yelek Tasarımı Dilber Yıldız

Oyanın Adı : Top Top Oyası¹

Tekniği ve Yöresi: Boncuklu Tığ Oyası, Afyon

Malzeme: Kahverengi cam boncuk, beyaz sentetik iplik

Tasarım 2'de kısa kollu ceket giysisine, boncuk oyası ile kompozisyon oluşturulmuştur (Şekil 2).

Şekil 2. Tasarım 2 Boncuk Oyası ile Süslenmiş Ceket Tasarımı Dilber Yıldız

Oyanın Adı : Beş Parmak Oyası

Tekniği ve Yöresi: İğne Oyası, Kırklareli

Malzeme: Yeşil, beyaz ve turuncu sentetik iplik

Tasarım 3'te yelek giysisine, iğne oyası ile kompozisyon oluşturulmuştur (Şekil 3).

Şekil 3. Tasarım 3 İğne Oyası ile Süslenmiş Ceket Tasarımı Dilber Yıldız

Oyanın Adı : Gül Oyası

Tekniği ve Yöresi: İğne Oyası Tekirdağ

Malzeme: Yeşil, kırmızı sentetik iplik

Tasarım 4'te ceket giysisine, iğne oyası ile kompozisyon oluşturulmuştur (Şekil 4).

Şekil 4. Tasarım 4 İğne Oyası ile Süslenmiş Ceket Tasarımı Dilber Yıldız

Oyanın Adı : Beşli Mekik Oyası

Tekniği ve Yöresi: Mekik Oyası, Tekirdağ

Malzeme: Turuncu ve beyaz sentetik iplik

Tasarım 5'te yelek giysisine, mekik oyası ile kompozisyon oluşturulmuştur (Şekil 5).

Şekil 5. Tasarım 5 Mekik Oyası ile Süslenmiş Yelek Tasarımı Dilber Yıldız

Oyanın Adı : Dansöz Oyası²

Tekniği ve Yöresi: Pullu Firkete Oyası, Ankara

Malzeme: Mavi yıldız pul, mavi sentetik iplik

Tasarım 6' da abiye giysinin, yaka ve etek uçlarına, pullu firkete oyası ile kompozisyon oluşturulmuştur (Şekil 6).

Şekil 6. Tasarım 6 Firkete Oyası ile Süslenmiş Abiye Giysi Tasarımı Dilber Yıldız

Oyanın Adı : Türkan Şoray Küpesi Oyası³

Tekniği ve Yöresi: Boncuklu Tığ Oyası, Adana

Malzeme: Kırmızı cam boncuk, beyaz sentetik iplik

Tasarım 7 de' abiye giysinin, yaka, roba ve eteğin kemerinde, boncuklu tığ oyası ile kompozisyon oluşturulmuştur(Şekil 7).

Şekil 7. Tasarım 7 Boncuk Oyası ile Süslenmiş Abiye Giysi Tasarımı Dilber Yıldız

Oyanın Adı : Aşk Merdiveni Oyası⁴

Tekniği ve Yöresi: Mekik Oyası, İzmir

Malzeme: Yavruağzı sentetik iplik

Tasarım 8' de abiye giysinin, yaka ve etek ucuna, mekik oyası ile kompozisyon oluşturulmuştur (Şekil 8).

Şekil 8. Tasarım 8 Mekik Oyası ile Süslenmiş Abiye Giysi Tasarımı Dilber Yıldız

Oyanın Adı : Zengin Oyası⁵

Tekniği ve Yöresi: Boncuklu Firkete Oyası, Afyon

Malzeme: Kırmızı cam boncuk, beyaz sentetik iplik

Tasarım 9' da abiye giysinin, yaka ve etek ucuna, boncuklu firkete oyası ile kompozisyon oluşturulmuştur (Şekil 9).

Şekil 9. Tasarım 9 Boncuklu Firkete Oyası ile Süslenmiş Abiye Giysi Tasarımı Dilber Yıldız

Oyanın Adı : Yıldız Oyası

Tekniği ve Yöresi: İğne Oyası Tekirdağ

Malzeme: Yeşil, beyaz, pembe sentetik iplik

Tasarım 10' da abiye giysinin, yakada ve ön bedende, iğne oyası ile kompozisyon oluşturulmuştur (Şekil 10).

Şekil 10. Tasarım 10 İğne Oyası ile Süslenmiş Abiye Giysi Tasarımı Dilber Yıldız

Sonuç

Oya, Türk kültürüne özgü bir el sanatıdır. Bu çalışmada farklı yörelere ait oyaları hatırlamak, yeni tasarımlarda yorumlamak, geleneksel ve kültürel değerlerimiz olan oyaları giysi tasarımlarında hayat bulmasını sağlamak amaçlanmıştır.

Geleneksel el sanatlarından oyalara bölgeler ve yöreler arasında oldukça zengin bir çeşitlilik sunmaktadır. Yöre yöre, il il, köy köy ele alındığında çok zengin bir oya kültürü karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel el sanatlarımızdan oyalara 21. yüzyılda hak ettikleri değeri görmeleri konusunda çağdaş tasarım kültürü içinde yer almalıdır. Giysi süslemede kullanılan oyalara nesilden nesile aktarılması önemlidir.

Oyaların yapımında farklı iplikler kullanılarak, çeşitli iğne teknikleri ve uygulama biçimleri ile oluşturulan bezemelerle süsleme sanatlarında ayrı bir yeri olduğu aşikardır.

Oya üretiminin mesleğe dönüşmemesi, yeni nesillerin oya kullanmaya ve üretmeye karşı ilgisiz yapmıştır. Oya örücülüğü genelde kırsal yörelerde yapılmakta ve yenilik olgusuna olumlu yönde bakılmamaktadır. Oyalar geçmişte tüm Anadolu'da üretilirken günümüzde örücü sayısı azaldığından, uzun zaman ve maharet gerektirdiğinden unutulmaya yüz tutmaktadır. Oyalarının yaşatılması ve tekstil tasarımlarında kullanılması için izlenilecek yolların belirlenmesi hakkında bazı öneriler getirilmiştir.

Öneriler;

Kültürel değerlerimizin korunması için oya sanatı ulusal ve uluslararası projeler yaparak desteklenmelidir. Oyaların gelecek nesiller aktarılabilmesi için müzelere bağışlanmasını sağlanmalıdır. Oyaların yöresel işleme teknikleri hakkında seminer, sempozyum gibi kültürel etkinlikler düzenlenmelidir.

Kadın emeği olan oyalar, geçmişten günümüze hak ettiği değerde olmamıştır. Oyalar kadınların çeyiz geleneğinin önemli bir parçası olmuş, meslek olarak görülmemiştir. Oyalar kadınların boş zamanları değerlendirme aktivitesi, hobi ve çeyizlerde kullanılmak üzere yapılmaktadır. Profesyonel bir üretim sürecine geçilmelidir. Oya örücülüğünde meslekleşmeye gidilmelidir. Oya örücülüğün olduğu yörelerde kooperatifler kurulmalıdır. Tasarım markaları ürünlerinde oyalara yer vermelidir. Oyaların pazarlanmasında markalaşmaya gidilmelidir.

Oyaların giysilerde (iç ve dış giyimde, plaj giysilerinde, abiye kıyafetlerde) gibi kullanım alanları ve biçimleri geliştirilmelidir. Oyalarda yeni teknikler öğrenilmeli farklı ipliklerle örülmeli ve aksesuarlarlabirleştirilmelidir. Oyaların online platformlarda tanıtımı yapılmalıdır. Yazılı ve görsel kaynaklarda yer almalıdır. Yapım aşamalarını anlatan videolar teknoloji sayesinde paylaşılmalı, farklı yerlerde yaşayan insanların farkındalığı artırılarak öğrenme süreçleri kolaylaştırılmalıdır.

Oyaların kullanım alanları her yaş grubuna ve gelir seviyesine uygun olmalıdır. Farklı yaş, gelir ve kültüre hitap eden ürünler için koleksiyonlar geliştirilmelidir. Üniversitelerin tasarım bölümleri ile ortak çalışmalar yürütülmelidir. Yerel yöneticiler, üniversite ile işbirliği geliştirerek oya tasarıma ve eğitime önem vermeli, konun ilgililerine istihdam yaratma, meslekleşme, pazarlama hususunda projeler geliştirilmelidir. Gelenekseli koruyarak çağdaş ürünler üretilmesi sağlanmalıdır. Oya örücülüğünün düzenli bir gelir kaynağına kavuşabilmesi için satış, reklam ve tanıtım alanında çalışmalar yapılmalıdır. Markalaşma, örgütlenme konusunda kırsal kesimlerde kooperatifleşmeye önem verilmelidir. Böylece oya el sanatı için yeni kullanım alanları ve uygulama biçimleri oluşturulmakla, geleceğe taşınacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, üniversiteler, yerel yönetimler, kooperatifler, tasarım markaları, online platformlar oyalarda; gelenekseli koruma, meslek haline getirme, tasarımlarda kullanılabilirliğini sağlama, pazarlama, markalaşma yönünde oya örücülüğüne katkı sağlamalıdır.

Bu bağlamda, çalışmada ulaşılan bulgular sonucunda oyalar araştırılmış, üretim yöntemleri, kullanılan malzeme ve kullanım alanları anlatılmıştır. Araştırma kapsamında, yapılan uygulamalarda giysi tasarımında özellikle çeşitli yöreler ait oyaların vurgulandığı on adet giysi tasarımı yapılmıştır. Gelincik Oyası (Tekirdağ), Top Top Oyası (Afyon), Beş Parmak Oyası (Kırklareli), Gül Oyası, Beşli Mekik Oyası ve Yıldız Oyası (Tekirdağ), Dansöz Oyası (Ankara), Türkan Şoray Küpesi Oyası (Adana), Aşk Merdiveni Oyası (İzmir), Zengin Oyası (Afyon) oyaları tasarımlarda süslemede kullanılmış çeşitli kompozisyonlarda değerlendirilmiştir. İki adet ceket, üç adet yelek, beş adet abiye model oluşturulmuştur. Farklı yörelere ait farklı üretim tekniği olan oyalarla tasarımlar desteklenmiştir.

Oyaların giysi süslemede öneminin vurgulandığı bu çalışmada, giysi çeşitliliğinde (yelek, ceket, abiye) oyaların kullanılabilir olacağı, farklı bakış açısı sağlayarak tasarımlara özgünlük kattığı, giysilerin görsel değerlerini arttırdığı görülmüştür.

Sonnotlar

- ¹ Türk Oyaları Kataloğu, Kültür Bakanlığı, Cilt I, Boncuk Oyaları,(2001),s.217 esinlenerek yapılmıştır.
- ² Türk Oyaları Kataloğu, Kültür Bakanlığı, Cilt II, Boncuk Oyaları, (2001),s.222 esinlenerek yapılmıştır.
- ³ Türk Oyaları Kataloğu, Kültür Bakanlığı, Cilt I, Boncuk Oyaları, (2001),s.149 esinlenerek yapılmıştır.
- ⁴ Türk Oyaları Kataloğu, Kültür Bakanlığı, Cilt II, Boncuk Oyaları, (2001),s.216 esinlenerek yapılmıştır.
- ⁵ Türk Oyaları Kataloğu, Kültür Bakanlığı, Cilt II, Boncuk Oyaları, (2001),s.223 esinlenerek yapılmıştır.

Kaynaklar

- ARSEVEN, C.E. (1966). “Sanat Ansiklopedisi” c.3, f.14. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- BARIŞTA, H.Ö. (1988). “Türk El Sanatları”, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- BERKER, N. (1981). “İşlemeler”, Topkapı Sarayı Müzesi:6.Yapı Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri.
- BERKLİ, Y ve TEPE, Y. (2018). “Erzurum Oyalarının Tarihi Gelişimi ve Sanatsal Açından İncelenmesi”. Sanat Dergisi, (32).
- DİYARBEKİRLİ, N. (1972).“Hun Sanatı”. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları.
- ERONÇ, P.Y.(1984). “Giyim Süsleme Teknikleri”, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Encyclopedia Britanica, Volume 8, s.310 çev. Barışta Ö.
- GÜRSOY. A.T. (2004). “Dünden Bugüne Giyim Kültürü ve Moda”, Cilt.1, İstanbul.
- GÜMÜŞ, D ve URAY, G. (2018). “Oya El Sanatı Üzerine Bir İnceleme”. Journal of International Social Research, 11(55).
- KOÇ, F. (1999). “Türk Giyim-Kuşamında Kullanılan Süslemeler”, *Erdem*, 10(29).
- KUŞÇUOĞLU ÖKSÜZ, G &TAŞ, M. (2017).“Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi”. Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi, S.2 (1).
- ORTAÇ, S. (1997). “Elazığ İğne Oyaları”, Türkiye’de El SanatlarıGeleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyum Bildirileri.
- ONUK, T. (1981). “İğne Oyaları Çeşitleri ve İşleme Yöntemleri”, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ÖNLÜ N. (2013). “Değişen Yüzlü Dokuma Kumaşlarda Farklı Malzeme, Dokuma Tekniği, Örgü ve Renk Kullanımıyla Görsel Etkilerin Elde Edilmesi”, TMMOB Tekstil Mühendisler Odası 13(64).
- ÖGEL, B. (1985). “Türk Kültür Tarihine Giriş”, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Cilt V. Ankara.
- ÖZBEL, K. (1945). “El Sanatları II- Oya ve Oya Çeşitleri ",Ankara.
- ÖZDEMİR, M ve ÇELER, D. (2022). “Aydın İli İğne Oyaları”. Social Mentality And Researcher Thinkers Journal (Smart Journal), 7(54), 3635-3643.
- ÖZGÜREL, G. (2018). Kültürel Mirasa Bir Bakış: Marmaris Örneği. International Journal Of Social And Humanities Sciences Research (Jshsr), 5(31), 4894-4906.
- SÖZEN, M ve TANYELİ, U. (1996). “Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü”, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Türk Oyaları Kataloğu. (2001). Cilt II, Kültür Bakanlığı.
- Türk Oyaları Kataloğu. (2001). Cilt I, Boncuk Oyaları, Kültür Bakanlığı.
- TÜRKOĞLU, S. (2008). “Panel, Halk Kültürü’nde Giyim-Kuşam ve Süslenme” Uluslararası Sempozyumu Bildirileri.